

نظمیه در دوران قاجار و پهلوی اول

۱۷ دی ۱۳۹۳ ساعت ۱۸:۳۳

در دهم دی ۱۳۰۲ به دستور سردار سپه نخست وزیر، ژنرال وستر سوئدی از ریاست تشکیلات نظمیه بر کنار شد. به همین مناسبت در مقاله زیر به بررسی نحوه ایجاد تشکیلات نظمیه در دوره قاجار و پهلوی پرداخته شده است.

ایجاد تشکیلات جدید نظمیه در ایران به دوران ناصرالدین شاه باز می‌گردد. تشکیلات منسجم امیرکبیر و دستگاه خفیه‌نویسان وی از مهم‌ترین اقدامات در این زمینه به شمار می‌رود، اما در سفر دوم ناصرالدین شاه به فرنگ، کنت دو مونتته فورته اتریشی همراه ناصرالدین شاه به ایران آمد و تشکیلات جدید نظمیه را دایر کرد.

او مدت‌ها رئیس نظمیه بود تا در جریان شورش تنباکو برکنار شد و پس از وی تا انقلاب مشروطه ۱۳ نفر به ریاست نظمیه منصوب شدند. مظفر شاهی می‌نویسد: «در واپسین سال‌های حکومت ناصرالدین شاه، بتدریج تشکیلات پلیسی اطلاعات جدیدتری جایگزین نظم پلیسی پیشین شد.»

به نظر می‌رسید با ورود مستشاران خارجی و تشکیل نظمیه جدید، نظام امنیتی - پلیسی کشور وارد مرحله جدیدی شده است.

در دوره کنت دو مونتته فورته که ۱۴ سال طول کشید نظامنامه جدیدی برای نظمیه تدوین شد و بتدریج امور اطلاعاتی، امنیتی و جاسوسی هم در اداره جدیدالتأسیس نظمیه متمرکز شد.

از جمله رؤسای نظمیه در آن دوره محمدکریم‌خان مختارالسلطنه بود که گفته شده خدمات سودمندی در ارتقای کمی و کیفی فعالیت‌ها و حیطة عمل نظمیه داشت.

سرپاس رکن‌الدین مختار، رئیس جبار و جنایتکار شهربانی رضاشاه فرزند همین مختارالسلطنه بود.

باین احوال، برخی آگاهان به امور تصریح کرده‌اند که با آغاز کار نظمیه جدید، فساد اداری و سیاسی از میان نرفت.^۱

اما پس از انقلاب مشروطه و تشکیل مجلس دوم، یپریم‌خان به عنوان رئیس نظمیه انتخاب شد و توانست نظم جدی و منسجمی

به نظمیه بدهد. دکتر آقایان که همکار نزدیک پیرم خان بود در این باره می‌نویسد: «اولین دولت مشروطه بدین ترتیب تشکیل شد. محمدولی خان سپهدار نخست وزیر و وزیر جنگ. سردار اسعد وزیر کشور و شهربانی کل کشور را نیز به مرحوم پیرم سپردند... در آن زمان شهربانی تشکیلات منظمی نداشت... به هر صورت ما شناسایی کامل به اوضاع شهر نداشتیم لذا شهر را به چند محله تقسیم و برای اولین بار در تاریخ ایران کمیساریا که امروز «کلانتری» نامیده می‌شود تشکیل شد که هر یک مسئول مراقبت و امنیت ناحیه خود بودند».^۲

اسماعیل رائین در این باره می‌نویسد: «برای اولین بار در زمان ریاست شهربانی پیرم امور این اداره [نظمیه] نظم و ترتیبی یافت و در حقیقت اولین سازمان مملکتی بود که با سیستم نوین اداره می‌شد. پیرم ترتیبی داد که شکایات به صورت کتبی در آید تا پس از رسیدگی، سازمان‌های مربوط ملزم به پاسخگویی (به شخص رئیس نظمیه و همچنین طرفین شکایت) باشند. در ضمن سوابق امر نیز در بایگانی و دفاتر نظمیه محفوظ بماند».^۳ همچنین پیرم خان حقوق کارکنان نظمیه را افزایش داده و در عوض هرگونه اهمال کاری و خطا را مستوجب مجازات و تأدیب می‌دانست که این امر نیز در پیشبرد نظم و اعمال مقررات درست در شهرها بسیار کارآمد بود؛ برای نمونه در خاطرات دکتر آقایان می‌خوانیم که روزی سعید نظمیه به شهربانی خواسته شد و پیرم از او پرسید که آخرین حقوق شما چقدر است و او پاسخ داد ۱۲ تومان. پیرم خان گفت حقوق شما از این پس ۵۰ تومان است ولی اگر عمل خلافی عمداً از شما سر بزند با این هفت تیر سر و کار دارید و سعید نظمیه پاسخ داد وقتی شما ۵۰ تومان حقوق می‌دهید خلافکار حتماً مستحق هفت تیر است.

پس از این و در زمان ناصرالملک نیز افسران سوئدی برای اداره نظمیه استخدام شدند که سرهنگ «وستداهل» رئیس ایشان بود. «در سال ۱۲۹۱ شمسی هیات وزیران تصویب نمودند که یالمارسن با استخدام عده‌ای افسر از سوئد نظمیه را تشکیل دهد، در نتیجه یک هیات سه نفره به ریاست سرهنگ وستداهل وارد تهران شد... وی ۱۵ نفر افسر سوئدی استخدام و به ایران منتقل نمود»^۴ اما پس از روی کار آمدن رضاخان وی ترتیب اخراج وستداهل را داده و ریاست نظمیه را به افسران ایرانی واگذار نمود. مرحوم بهار در این باره می‌نویسد: «... سردار سپه نسبت به سوئدی‌های مستخدم شهربانی نظر خوب نداشت، این مرد همان قسم که سوئدی‌های ژاندارمری را رانده آن اداره را جزء قزاقخانه و در وحدت شکل قشون منحل ساخت به اداره شهربانی هم همین نظر را داشت... و برای اجرای نقشه‌هایی که در کار جریان بود تصرف این اداره و اطمینان به روسای آنها ضروری می‌نمود».^۵

پی‌نوشت‌ها:

۱ - نظمیه (شهربانی) در دوره قاجار؛ یک گزارش اجمالی، مظفر شاهی، سایت موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران

۲ و ۳ - پیرم خان سردار، اسماعیل رائین، موسسه تحقیقات رائین، [بی تا]

۴ - نظمیه در دوران قاجار، رزیتا میری، سایت موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران

۵ - تاريخ مختصر احزاب سياسى ايران، ملك الشعرا بهار، امير كبير ۱۳۸۸

منبع: جام جم

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/۲۹۲۰۳/اول-پهلوي-قاچار-دوران-نظميه/>